

Ropné krize a vývoj SH v 80. letech

© Libor Žídek, 2006

Navazujeme na:

- poválečné bipolární rozdělení světa
- velmi úspěšný hospodářský vývoj na západě v poválečném období
- období růstu mezinárodního obchodu - podpořený Bretton-Woodským systémem a GATTem

Obsah

Základní tendence vývoje

A. Politické tendence

B. Technologický pokrok

C. Ekonomická teorie

D. Globální problémy

Hospodářský vývoj

A. Politické tendence

- bipolární soupeření
  - odzbrojovací smlouvy (SALT I, SALT II)
  - Helsinský mírový proces (1975)
- konec 70. let
  - v západních zemích posun doprava – Reagan
  - nové kolo zbrojení na vyšší technické úrovni
- konec 80. let - zánik Sovětského bloku
  - hospodářské i vojenské zaostávání
    - Afghánistán

B. Technologický pokrok

- mikroelektronika
- automatizace a robotizace
- biotechnologie
- I. USA + vzestup JAP – Ev zaostává

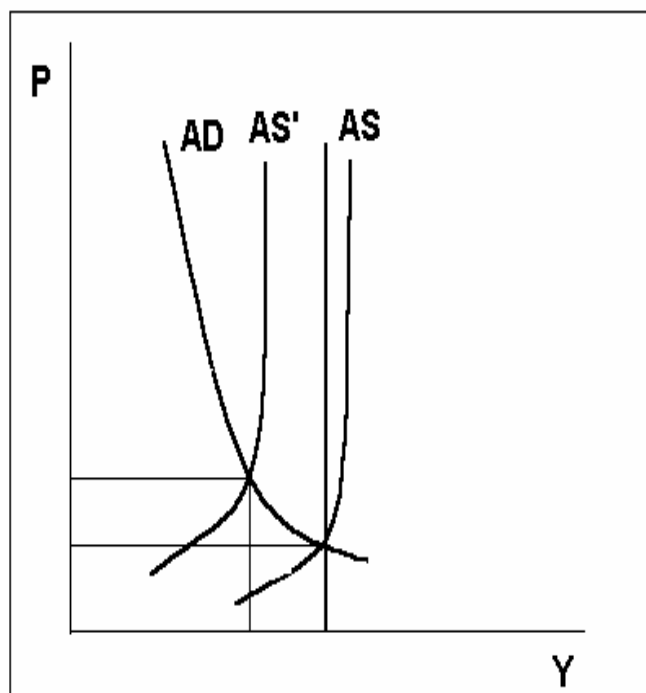
C. Ekonomická teorie

- Keynesiánství nahrazeno neoliberalními teoriemi
- Phillipsova křivka
- STAGFLACE – nový jev
  - STAGFLACE = $\Downarrow$ produktu a souběžný $\Uparrow$ cen

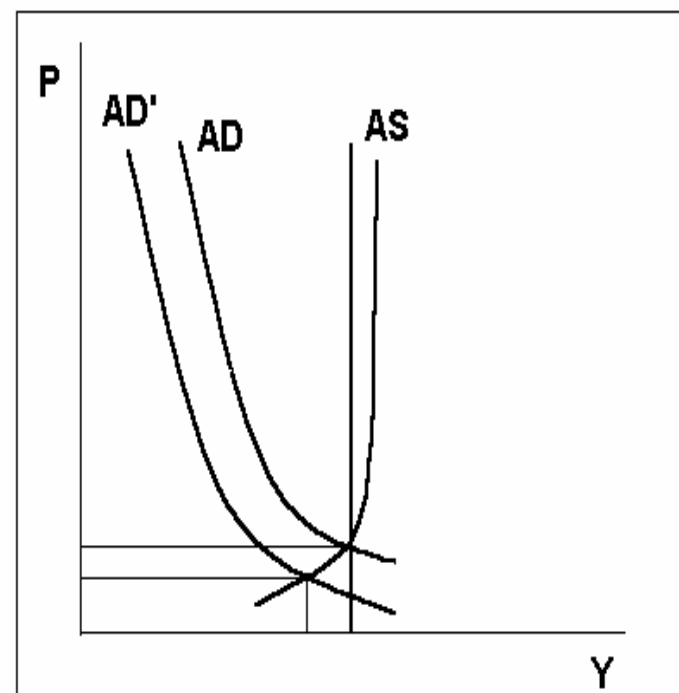
X

- KLASICKÁ RECESE = $\Downarrow$ produktu a $\Downarrow$ cen

Srovnání stagflace a klasické recese

STAGFLACE

KLASICKÁ RECESE

praktické změny HP

- deregulace v USA již za Cartera ale zejména Reagan + Thatcherová
  - Anglo-Saxon deregulace + stimulování konkurence ⇒ silný tlak na Ev aby následovala
    - ⇒⇒ vytvoření jednotného trhu v Evropě
- monetární politika - **měnové agregáty**
- další kolo **liberalizace zahraničního obchodu** – Uruguayské kolo jednání GATT + NAFTA

D. Globální problémy

- globální problémy
  - týkají se celého lidstva
  - přesahují hranice jednotlivých států
  - jejich neřešení by mohlo vést až k zániku civilizace
- Římský klub (1968)
- od 1972 mezinárodní konference o životním prostředí (OSN ...)

Obsah

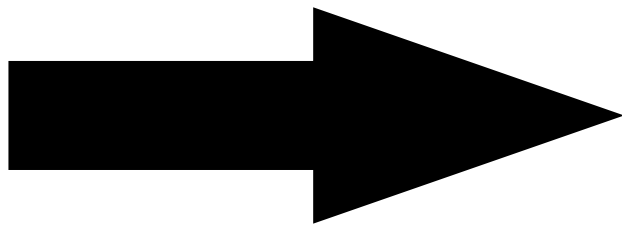
Základní tendence vývoje

Vývoj v 70. a 80. letech

- A. Krize (poruchy) v 70. letech
- B. Vývoj HDP
- C. Vývoj cenových hladin
- D. Mezinárodní obchod
- E. Přesuny kapitálu

A. Krize (poruchy) v 70. letech

- zhroucení Bretton-Woodského systému
- potravinová krize
- surovinové krize
  - ropná krize

GLOBALNÍ
KRIZE -
STAGFLACE

potravinová krize (1972)

- příčiny:
  - **stoletá neúroda** v jihovýchodní Asii a subsaharské Africe
  - **SSSR neúroda 1972** - IM velkého množství obilí z USA
  - ↓ **osevních ploch** v vyspělých (USA)
  - ↓ **zásob potravin v USA**
- ⇒ **nedostatek potravin** ⇒ ↑ **cen** v 1973 2x
- během 2 let ↑ **cen** zastaven

surovinová krize

- od 50s nízké a stabilní ceny
  - ⇨ zlepšování směnných relací pro vyspělé
  - ⇨ vyvinul se průmysl závislý na nízkých cenách surovin
- krize ve stejné době jako potravinová
- příčiny:
  - souběh konjunkturálního cyklu ve vyspělých zemích v růstové fázi (1973) ⇨ nedostatek surovin
  - nedostatečné kapacity ⇨ neudržitelné v LR
- problémy pro surovinově náročné výroby

I. ropná krize (1974)

- ↑ závislosti **na ropě** ve vyspělých zemích
  - 1950 ¼ energie z ropy X 1973 ½
- I. ropná krize (1973)
  - politické příčiny
  - 4. arabsko – izraelská válka (Jom Kippur)
    - Izrael I. vážné problémy – USA pomoc
    - OPEC v reakci ↓ produkce o 5%
- ⇒ ↑ cen z 2,5\$/1973 na 11,65\$ /1974

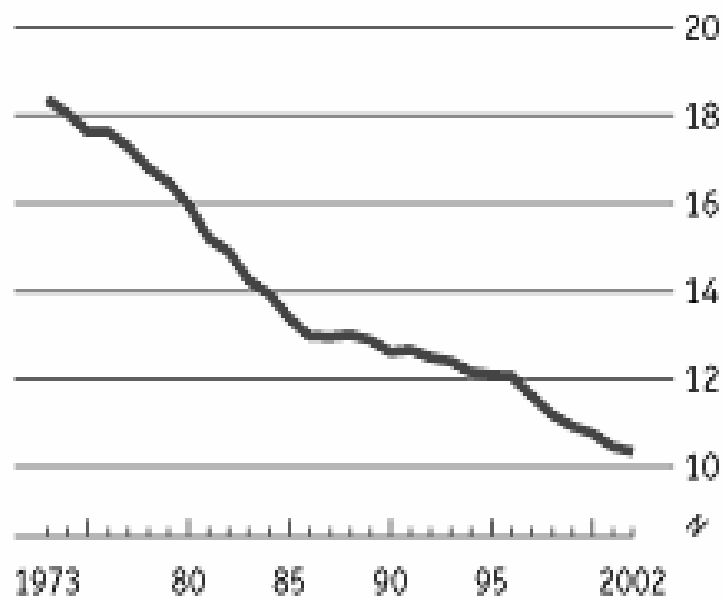
II. ropná krize (1979)

- příčiny
  - nejistota na trzích
    - Iránská revoluce
    - Irácko – iránský konflikt – útok na iránská ropná pole
- $\Rightarrow \uparrow$ cen ropy z 13,34/1979 $\Rightarrow$ 36,22/1982 = 12x úroveň 1972
- předpovědi absolutního nedostatku $\Rightarrow$ nenaplněno $\Rightarrow$ ALE reakce ve vyspělém světě
  - $\downarrow$ závislosti na ropě + $\downarrow$ energetické náročnosti
    - úspory – například auta
  - hledání nových nalezišť – Severní moře – GB, NOR
- $\Rightarrow$ z LR $\downarrow$ spotřeby $\Rightarrow$ negativní pro OPEC

Less resources, more resource

2

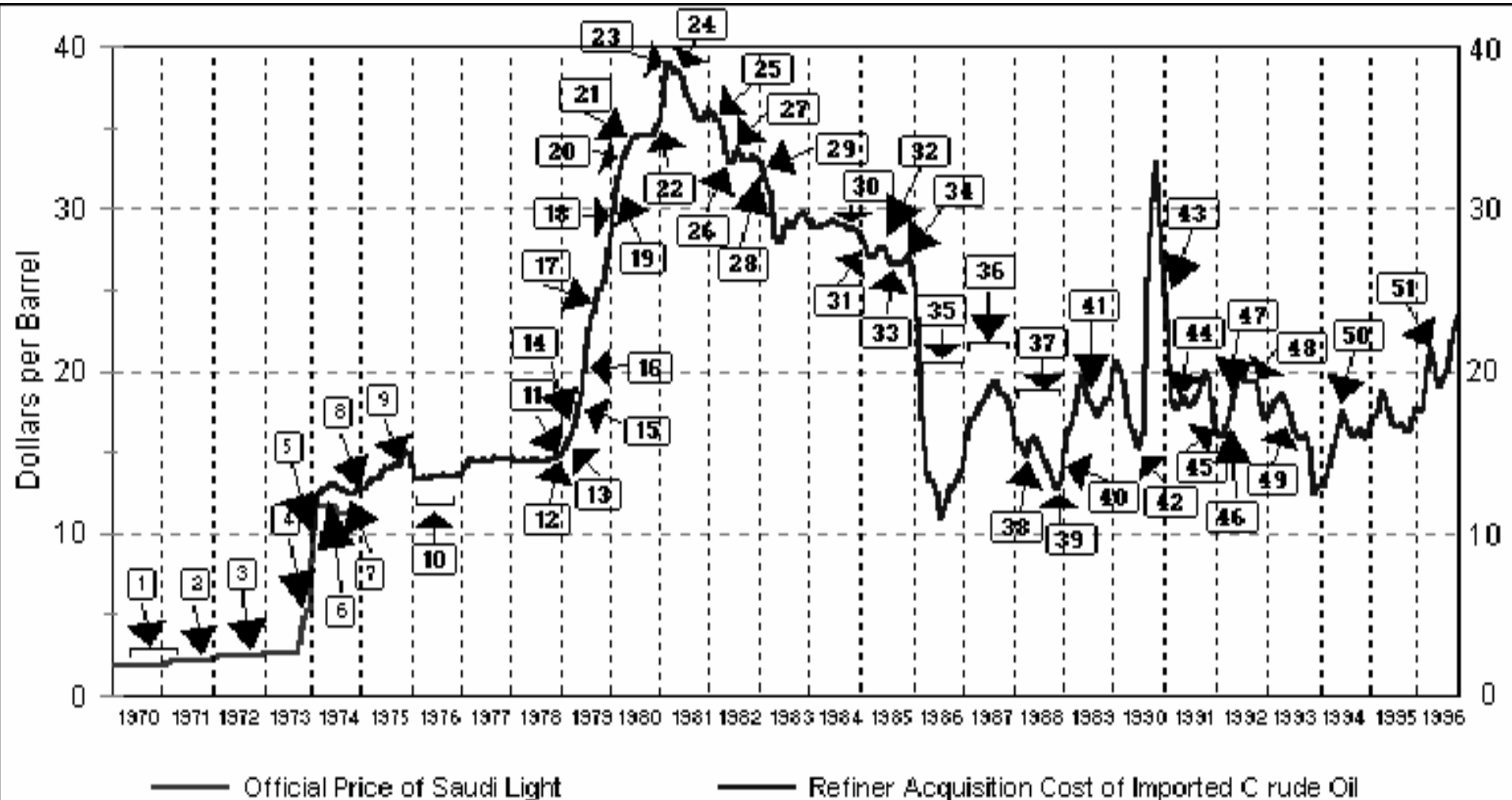
US energy consumption
'000 Btu per 1996 dollar of GDP

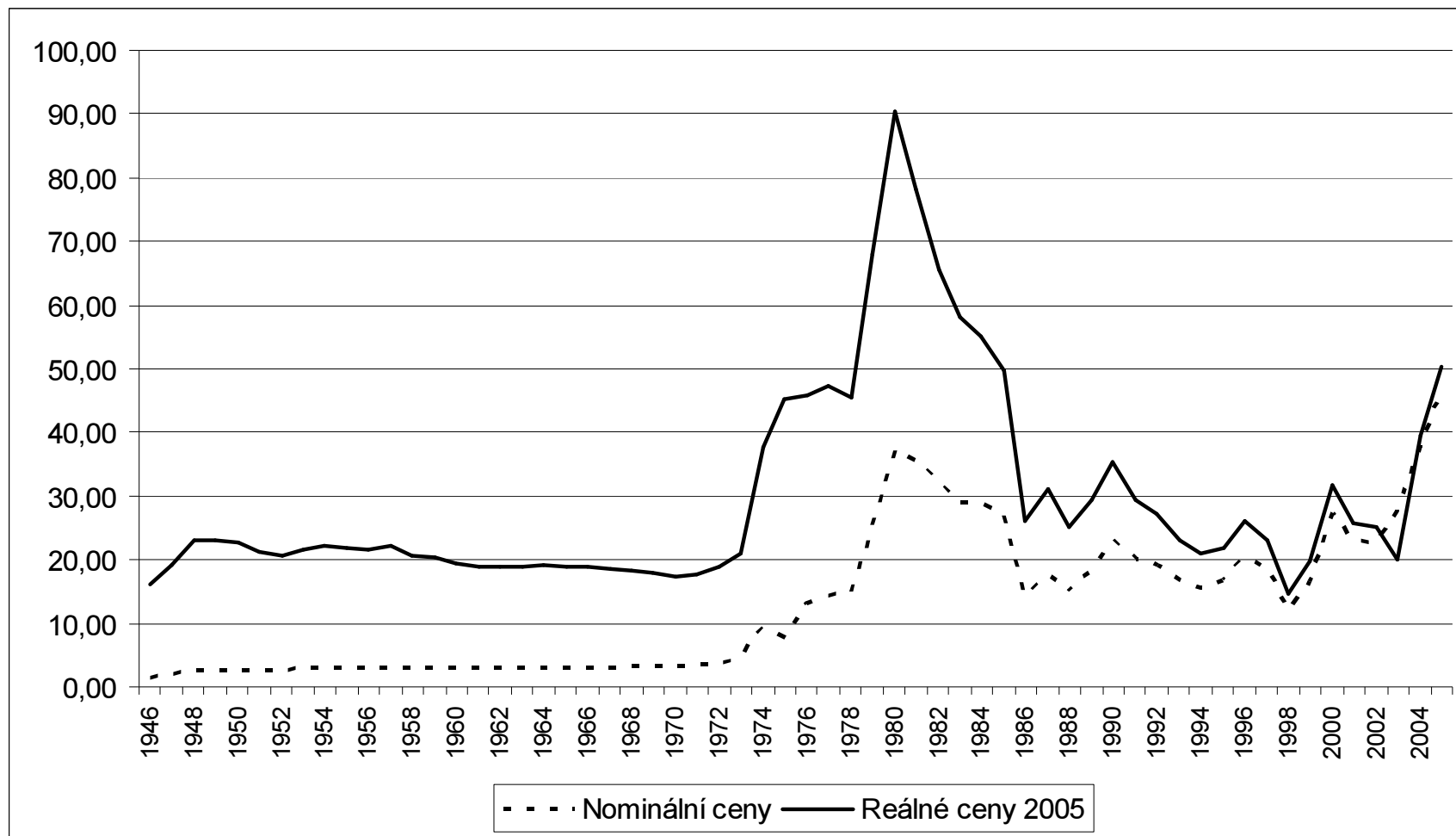
Source: EIA

Cena ropy za barel

Vývoj ceny ropy

B. HDP

- 1973 velmi silný růst
- 1974 ↓ HDP u některých zemí
  - hlavně velké země GB, USA, JAP a GER x malé ne tak špatně
- 1975 mnohem horší mimo NOR všichni ↓
  - ↓ prům výroby 10 vyspělých kap zemí o 7,5% = 1. po WW2
  - nejvíce zasaženy „tradiční“ odvětví – auta, lodě ...
- 1976 – prudký ↑ produkce
  - předkrizová úroveň výroby
  - ale některé země problémy – GB, JAP
- celkově zpomalení růstu ALE z LR pohledu dobré
  - ALE na konci 70s produkce 5-15% potenciálním

Růst HDP v tržních cenách v období 1972 - 78 (v %)

Země	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	Průměr 1970/78
USA	5,8	5,4	-1,3	-1	5,5	4,8	4,4	2,9
Japonsko	8,9	9,8	-1	2,4	6	5,4	5,6	6,1
EHS	4	5,9	1,7	-1,4	5,1	2,3	3,1	3,2

příčiny

- vyčerpání efektu dohánění
- inflace $\Rightarrow$ $\uparrow$ nejistoty $\Rightarrow$ $\downarrow$ INV
  - $\downarrow$ zavádění nových technologií
- problémy energeticky náročných odvětví
- zhoršení směnných relací
- pokles $\uparrow$ produktivity o 1% po 1970
  - změny na trhu práce $\Leftarrow$ náhle hodně lidí z baby-boomu $\Rightarrow$ $\downarrow$ průměrné úrovně zkušeností
  - ekologie $\Rightarrow$ $\uparrow$ G regulace
  - cena ropy $\Rightarrow$ odpis výkonných strojů s velkou spotřebou
  - zpomalení růstu technologického pokroku
  - vyčerpání velkých možností přesunů z A

Podíly na světovém produktu mezi lety 1960 - 1980 (v %)

	1960	1970	1980
Méně rozvinuté země	11,1	12,3	14,8
Japonsko	4,5	7,7	9
Čína	3,1	3,4	4,5
EHS	26	24,7	22,5
USA	25,9	23	21,5
Ostatní rozvinuté země	10,1	10,3	9,7
SSSR	12,5	12,4	11,4
Ostatní komunistické země	6,8	6,2	6,1

- poč. 80. let země problémy
  - II. ropná krize
  - přísná fiskální i monetární politika
    - velká změna X poválečnému období
- ⇒ ekonomické poklesy a stagnace
  - 1980 –2 skoro všechny kap země souběžně
  - ne tak hluboká jako po I. šoku ale dlouhá ⇒ obnova pomalá
  - + další problémy ↑ inflace (vliv 2. rop šoku), negativní INV, vládní DEF, DEF běžných účtů, vysoká U
  - nejvíce zasaženy opět tradiční prům

Růst reálného HDP v období 1979 - 83 (v %)

Z e m ě	1 9 7 9	1 9 8 0	1 9 8 1	1 9 8 2	1 9 8 3
U S A	2 , 8	- 0 , 3	2 , 6	- 0 , 5	2 , 4
K a n a d a	3 , 4	1	4	- 4 , 2	3
J a p o n s k o	5 , 1	4 , 9	4	3 , 2	3
E H S (1 0 z e m í	3 , 5	1 , 1	- 0 , 3	0 , 5	0 , 8

- zlepšení ukazatelů v 2. 1/2 80s
  - eliminace inflace $\Rightarrow$ stabilizace makro situace
  - modernizace + racionalizace výroby (automatizace a robotika) $\Rightarrow$ $\Downarrow$ výrobních nákladů + $\Uparrow$ produktivity práce
- 1984 - 1990 - růst HDP (mimo 1986)
- konec 80s lepší než počátek – problém U
- celkově výrazné zpomalení X poválečnému růstu

Růst hrubého domácího produktu na osobu mezi lety 1948-88

Z e m ě	1 9 4 8 - 7 2	1 9 7 2 - 8 8
K a n a d a	2 , 9	2 , 6
F r a n c i e	4 , 3	2 , 1
S R N	5 , 7	2 , 2
I t á l i e	4 , 9	2 , 8
J a p o n s k o	8 , 2	3 , 3
V B	2 , 4	2 , 1
U S A	2 , 2	1 , 7

Nezaměstnanost

- s recesí po II. ropném šoku $\uparrow$ U
  - mládež
  - dlouhodobá nezaměstnanost
  - strukturální
  - $\Rightarrow$ nové
- vrchol 1984 a přetrvává
- důvody:
  - pomalý ek $\uparrow$
  - restriktivní politiky vlády i centrální banky
  - rigidní trhy práce
  - přebujelá soc politika
  - vládní regulace
- $\Rightarrow$ $\downarrow$ zájmu o zahr LF $\Rightarrow$ snaha vracet do původních domovů

Nezaměstnanost jako procento pracovní síly mezi lety 1973-89

C. Růst cenové hladiny

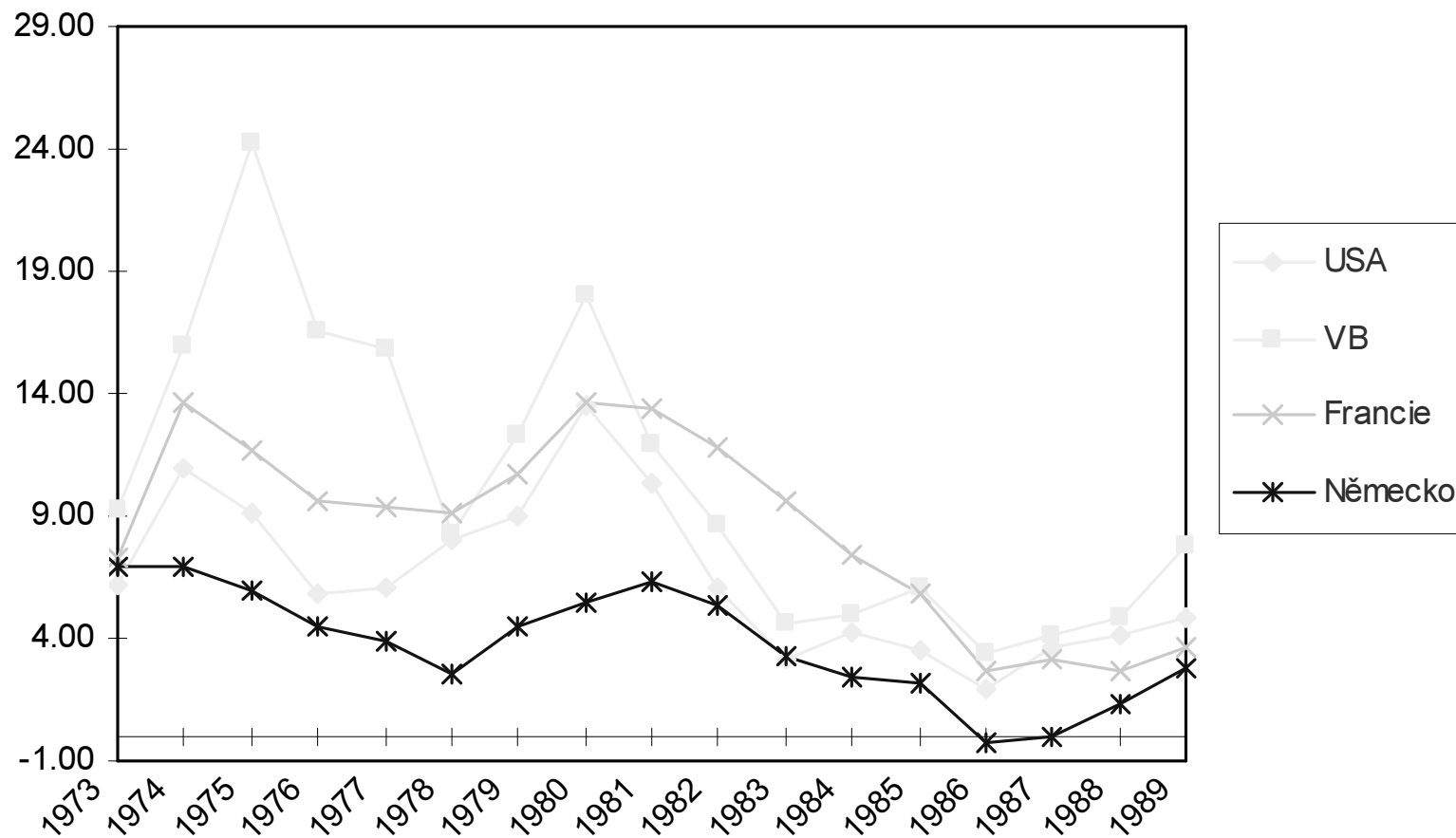
- $\uparrow$ cen surovin $\Rightarrow$ $\uparrow$ nákladů $\Rightarrow$ inflační tlak ALE
- i expanzivní monetární politika
- v 1/2 70s všichni mimo GER a Švýc dvojciferná Π
- + změny cenových relací
  - $\uparrow$ cen průmyslového zboží mnohem pomaleji
    - $\Rightarrow$ směnné relace v neprospěch vyspělých zemí
  - nejhůře RZ

- 2. ½ zmírnění (ale přetrvávající) Π a konec 70s $\uparrow$
  - rozpočtové def – snaha poskytovat veřejné statky ...
  - lepší anticipace $\Pi \Rightarrow$ mzdové vyjednávání
  - i vysoké mzdové požadavky (silné odbory) např GB
    - $\Rightarrow$ spirála mezd a cen v některých zemích
  - rychlá desinflace by měla silné dopady na reálnou ekonomiku a zaměstnanost X politika
- II. ropný šok - desinflace mnohem rychleji
  - vrchol cen 1980 mimo energie (1982)

důvody rychlé desinflace

- přísné HPs
  - vlády se obávaly opakování spirály mezd a cen
  - $\uparrow r$ v USA a zhodnocení \$ $\Rightarrow$ tlak na Ev $\uparrow r$
  - $\Rightarrow$ HP přispěla k $\downarrow \Pi$ očekávání
- omezený $\uparrow$ mezd
- $\uparrow$ produktivity
- $\downarrow$ cen surovin
  - substituty + pomalý $\uparrow$ prům aktivita

Změny cenové hladiny mezi lety 1973 - 89 u některých zemí (v %)

D. Mezinárodní obchod

- NE ↑ protekcionismu v reakci na krizi x 30s
  - jen Společná zemědělská politika ES
- trvalý růst - pokles jen 1975 a 1982
- směřování obchodu
  - stále zejména mezi vyspělými zeměmi
  - pokles podílu USA a GB
  - vzestup podílu Německa a Japonska
  - vzestup podílu zemí OPEC a NIS

Hlavní světový exportéři dle regionů mezi lety 1963 - 87 (v %)

	1963	1973	1979	1987
Rozvinuté země*	64,3	68,2	63,4	68,2
Australasie, Jižní Afrika	2,8	2,7	2,1	1,7
Rozvojové země	20,7	19,2	25,3	19,7
CPE	12,1	9,9	9,3	10,4
Celkem	100	100	100	100

Vzájemný obchod mezi regiony v letech 1963, 1979 a 1987 (v %)

Export (z řádku do sloupce)	RTE	RZ	CPE	Ostatní	Celkem
			1963		
RTE	49,5	14,8	2,5	0,4	67,1
RZ	15	4,3	1,1	0,2	20,7
CPE	2,3	1,6	8	0,2	12,1
Celkem	66,8	20,7	11,6	0,9	100
			1979		
RTE	47,4	14,3	3,2	0,6	65,5
RZ	18,1	5,9	0,9	0,3	25,3
CPE	2,8	1,3	4,8	0,3	9,3
Celkem	68,4	21,5	9	1,2	100
			1987		
RTE	54,6	12,3	2,6	0,5	69,9
RZ	13,3	4,7	1,3	0,2	19,7
CPE	2,8	1,7	5,5	0,4	10,4
Celkem	70,8	18,6	9,5	1	100

Podíl exportu nejvýznamnějších průmyslových zemí mezi lety 1937 až 1987 (v %)

Země	1937	1950	1960	1973	1979	1987
VB	20	20	14	9	10	9
USA	23	32	28	20	20	17
Francie	7	10	9	11	11	10
Německo	16	6	15	19	19	20
Ostatní západní Evropa	20	20	21	23	24	23
Kanada	8	9	7	7	6	7
Japonsko	6	3	5	11	11	15
Celkem	100	100	100	100	100	100

Podíl jednotlivých komoditních skupin na světovém obchodě 1937-87

Rok	Primární produkce			Výrobky	Celkem
	Potraviny	Suroviny	Celkem		
1937	23	40	63	37	100
1950	23	34	57	43	100
1960	20	25	45	55	100
1973	15	23	38	62	100
1979	12	29	41	59	100
1987	10	18	28	72	100

E. Přesuny kapitálu

- v 70s relativní zbrždění $\uparrow$ pohybů K
- ALE konec kontroly pohybu kapitálu
  - USA 1974-5, UK 1979, JAP po většinu 1980 a EV do konce 1980s
  - $\Rightarrow$ trhy se stávají více propojené $\Rightarrow$ návrat k situaci před WW1
  - významné zejména pro portfoliové INV
- velký $\uparrow$ zahr INV v 80s
  - hl investoři USA, GB, JAP, GER, FR a HOL

- **přímé zahraniční INV**
  - relativní ↓ významu USA jako poskytovatele + ↑ podílu některých Ev zemí + JAP
  - v 80s USA ↑ jako příjemce INV + ↓ RZ
- **velký ↑ portfoliových INV v 70s a 80s**
  - na poč 70s 10 000 mil SDR ⇒ v 1986 150 000 mil
  - na konci 80s JAP hl portfoliový investor (více než 50%) + GER a GB
  - příjemce zejména USA – GB, GER, FR, KAN

kapitál a RZ

- od 2. ½ 70s komerční banky kapitál do RZ
  - zejména po roce 1978
- důvody:
  - rozvoj mezinárodního bankovníctví
  - liberalizace přesunů
  - volný kapitál – „petrodolary“

dluhové problémy RZ

- důvody:
  - $\uparrow$ cen ropy
    - země DEF BÚ
    - $\downarrow$ devizových rezerv
    - zhoršování směnných relací
  - inflační tlaky ve vyspělých $\Rightarrow \uparrow r \Rightarrow$ přesměrování přesunů kapitálu
  - posilování dolaru
  - západ recese $\Rightarrow \downarrow$ IM
- 1982 MEX bankrot (podobně problémy ARG, BRAZ) – IMF ...